

Tasavvufî Risâlelerden Oluşan Bir Mecmû'a: "Tasavvuf Mecmû'ası [DİB 81023]*

A Journal Consisting of Mystical Treatises: "Sufism Journal [DİB 81023]

Orhan Ay**

MAKALE BİLGİSİ

Araştırma Makalesi Research Article

Sorumlu yazar:
Corresponding author:

** Milli Eğitim Bakanlığı
İhsan Süreyya Sırma Anadolu
İmam Hatip Lisesi
orhanedeb_56@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-5836-8911

Başvuru / Submitted :
28 Kasım 2022

Kabul / Accepted :
6 Ocak 2023

DOI: 10.21021/osmed.1211173

Atıf/Citation:

Ay, O. "Tasavvufî Risâlelerden Oluşan Bir Mecmû'a: "Tasavvuf Mecmû'ası [DİB 81023]". Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi, 16 (2023): 103-117.

Benzerlik / Similarity : %5

Öz

Tasavvuf Mecmuaları; edebiyat, tasavvuf, rüya tabirleri, ilim, tıp, folklor gibi konularda zengin içerikli malzemeler barındırdığından geleneksel kültürümüz ve edebiyatımız açısından önemli kaynaklardan sayılabilir. Buna rağmen gerek dağınık bir içeriğe sahip olmaları gerekse de mecmulardaki risâlelerden bir kısmının yazarının belli olmaması gibi nedenlerle araştırmacılar bu tür eserler üzerinde çalışma yapmaktan kaçınmaktadır. Makalemizle bu alandaki boşluğu bir nebze de olsa doldurmayı amaçladık. Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi dewey 81023'te kayıtlı Tasavvuf Mecmû'ası'nda tasavvufî ıstılahların ve sembollerin açıklamaları, nefsin yedi mertebesinin özellikleri, kişinin rüyada gördüğü nesnelere yola çıkarak nefis mertebelerinden hangisine sahip olduğu, süluk yolunda dikkat edilmesi gereken kurallar, bazı tarikatların zikir telkinleri ve nesep silsileleri, hakiki şeyhin özellikleri, şeyhle mürit ilişkileri gibi konular ele alınmıştır. Tasavvuf Mecmû'ası üzerine yapılan bu çalışmayla tasavvuf öğretisinin ele alındığı muhtelif yazarlara ait 23 risâlenin muhtevası kısaca özetlenmiş, mecmuanın dil ve üslup bakımından incelenmesi yapılmıştır. Mecmuada geçen menkıbe ve pendnamelerin genel değerlendirmesi yapılarak yaşantı itibarıyla tasavvufî yönleri bulunan kimi peygamber ve sahabe'nin tasavvuftaki konuları ve özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, Tasavvuf, Pendname, Menakıname.

Abstract

Sufism Journals can be considered as important sources in terms of our traditional culture and literature, as they contain rich materials on subjects such as literature, mysticism, dream interpretations, science, medicine, and folklore. Despite this, researchers refrain from working on such works due to the fact that they have a scattered content and the author of some of the treatises in the journals is not known. With our article, we aimed to fill the gap in this field to some extent. In the Sufism Journal registered in the Presidency of Religious Affairs Manuscripts Library Dewey 81023, the explanations of mystical terms and symbols, the characteristics of the seven levels of the soul, the rank of the soul based on the objects seen in the dream, the rules to be considered on the path of religion, the dhikr suggestions of some sects and the subjects such as lineage lines, the characteristics of the true sheikh, and the relations between the sheikh and the disciple are discussed. With this study on Sufism Journal, the contents of 23 treatises belonging to various authors, in which Sufi teaching is discussed, are briefly summarized, and the journal is examined in terms of language and style. By making a general evaluation of the legends and ethic books in the journal, information about the positions and characteristics of some prophets and companions in Sufism, who have mystical aspects in life, is given.

Keywords: Journal, Sufism, Ethic book, Anecdote.

* Bu makale İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanan doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Kişinin kalbinden masıvayı çıkararak onu Allah aşkıyla doldurması¹ ve kötü hasletleri terk ederek iyi huylar edinmesi² üzerine kurulu olan tasavvuf düşüncesi, Hz. Peygamber ve ilk zahitler döneminde henüz bir ilim olarak teşekkül etmemiş olmakla birlikte yaşantı itibarıyla varlık göstermiştir. Hicri II. asırdan sonra kural ve kaidelerinin belirlendiği bir ilim olarak varlığını devam ettiren tasavvufun kaynağı üzerine çeşitli araştırmalar yapılmış, terminolojisi ve istilahlarını belirleyen çok sayıda eser kaleme alınmıştır.³ Bu eserlerden bir olan üzerinde doktora tez çalışması yaptığımız *Tasavvuf Mecmû'ası*'nın tasavvufi düşüncenin zenginleşmesine katkı sağladığını düşünmekteyiz.

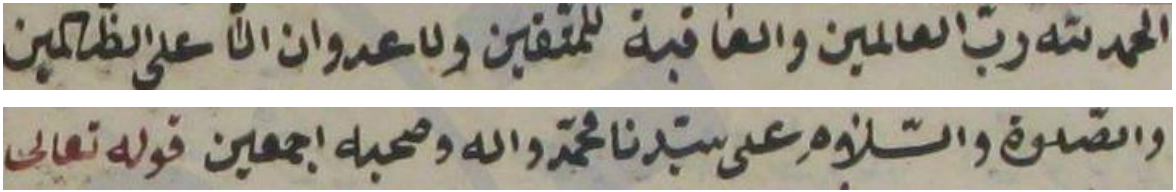
1. Nüsha Tanıtımı

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Yazma Eserler'de dewey 81023 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan *Tasavvuf Mecmû'ası*'nın ön kapağında eserin adı *Tasavvuf Mecmû'ası ve Ta'bir-nâme ve Gâlib u Mağlûb Risâlesi* olarak geçmektedir. Mecmua tasavvufun muhtelif yönlerini konu edinen farklı yazarlara ait 23 risâleden oluşmaktadır. Risâlelerin 2'si manzum 4'ü manzum-mensur karışık, diğer 17 risâle ise mensur olarak kaleme alınmıştır.

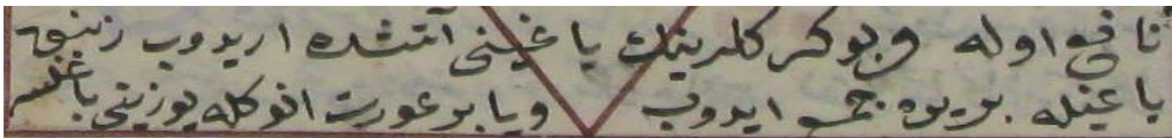
Tasavvuf Mecmû'ası'nın derleme veya istinsah tarihine dair herhangi bir bilgi yer almadığından eserin ne zaman derlendiği veya istinsah edildiği bilinmemektedir. Ancak eserde yer alan risâle müelliflerinden hareketle miladi 16-17. Yüzyıllar arasında veya sonrasında müstensih/musannif tarafından derlendiği veya istinsah edildiğini söylemek mümkündür.

Tasavvuf Mecmû'ası'nın ebatları 230x160 mm-160-99 mm olup 1a-190b arası olmak üzere toplam 191 varaktan oluşmakta ve her varakta 27 satır yer almaktadır. Metin, krem renkli filigranlı kâğıt üzerine yazılmış olup kâğıdın çevresi kırmızı çizgilerle çerçevelenmiştir. Metinde geçen ayet ve hadisler, kırmızı mürekkeple; diğer kısımlar ise siyah mürekkeple yazılmıştır.

Tasavvuf Mecmû'ası'nın başlangıç satırları şöyledir: [1b]

Bitiş satırları şöyledir: [190b]

¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1995), 512.

² Sühreverdi, *Tasavvufun Esasları*, Çev., H. Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, (İstanbul: Erkam Yayınları, 1993), 8.

³ Bkz. Kuşeyri, *Risâle-i Kuşeyri*, Çev. Ali Arslan, (İstanbul: Arslan Yayınları, 1980), Feridüddîn Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, Haz. Süleyman Uludağ, (İstanbul: İlim ve Kültür Yayınları, 1985), Ebû Talib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, Çev., Dilaver Selvi, (İstanbul: Semerkand Yayınları, 2004); Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lümâ İslâm Tasavvufu-*, Çev., Hasan Kamil Yılmaz, (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1996); Ebû Abdurrahman es Sülemî, *Tabakatu's-Sûfiyye*, Çev., Abdurrezak Tek, Bursa: Bursa Akademi Yayınları, 2018).

2. Muhtevası

Tasavvuf Mecmû'ası, farklı yazarlara ait 23 risâleden oluşmaktadır. Bunlardan yirmisinde tasavvufa dair çeşitli bilgiler yer almaktadır. Geriye kalan üç risâleden biri *rüya ta'bir-nâmesi* biri gâlib u mağlub *risâlesi*, diğeri de *istilahlar risâlesidir*. Risâlelerin isim ve içerikleri özetle şöyledir:

2. 1. Risâle-i Beyân-ı 'Âlem-i Ervâh ve 'Âlem-i Sufî [1b-6b]

Risâlenin müellifi Yusuf bin İbrâhim el-Halvetî'dir. İnsanın ruhlar âleminde (elest meclisi) dünyaya nasıl geldiğini ve bu âlemden tekrar ahirete ne şekilde intikal edeceğini aktaran, âlem-i ervâhla âlem-i sufî hakkında çeşitli bilgiler veren mensur bir risâledir.⁴ Risâlenin içeriği özetle şöyledir: Allah, âlem-i itlâkiyyette Hz. Muhammed'in hakikatini *lâ ilâhe illâ'llâh* kelâmının nurundan yaratıp nurdan bir kandile koydu ve Hz. Muhammed'in varlığına ilkin *lâ ilâhe illâ'llâh* olan kelime-i tevhidi öğretti Hz. Muhammed'in hakikati bununla bin yıl meşgul olduktan sonra sırasıyla biner yıl arayla *Allah, Hû, Hak, Hayy, Kayyum* ve *Kahhar* isimlerini öğretti. Daha sonra hakikat-ı Muhammediye vasıtasıyla *lâ ilâhe illâ Hû* kelâmının nurundan enbiyâ-yı mürselini, onların hakikatiyle da enbiyâ-yı gayr-ı mürselini yarattı. Ardından *lâ ilâhe illâ'llâh* lafzının nurundan bütün insanların ruhlarını yarattı. Ruhların tamamı bin yıl boyunca Allah'ın nurunu müşahede edip lezzet ve afiyet içinde yaşadılar. Daha sonra Allah, elast meclisinde ruhları toplayarak kendilerinden birtakım sözler alarak onları çeşitli âlemlere intikal ettirdi. Böylece ruhlar, 'âlem-i lâhût nurundan 'âlem-i ceberrût nuruna dönüşüp oradan da dünya hayatı olan 'âlem-i nâsûta indiler. Ruhların elast meclisinde Allah'a verdikleri sözde durmaları, yüklendikleri emanete sahip çıkmalarının mükâfatı olarak Allah bu dünyada kendilerine çeşitli ilimler öğretti ve peygamberler gönderdi.⁵

2. 2. Risâle Makâmi Tercîh Fî Beyâni Tefsîri Menâmât-i 'İlmi Zâhir ve'l-Bâtın[7b-8a]

Bu risâlenin müellifi belli değildir. Risâlede birtakım Arapça ibarelerin tercümesinden yola çıkılarak zahirî ve bâtnî ilimlerin ne oldukları hakkında çeşitli bilgiler verilmiş, ardından bazı rüyaların tabiri yapılmıştır. Ayrıca rüyalardan bir kısmının Allah tarafından ilham yoluyla insana gösterildiğinden, bir kısmının da Şeytan ve nefis kaynaklı olduğundan bahsedilmiştir.⁶

2. 3. Risâle-i Daire-i Nefs [8b-11a]

Halveti şeyhlerinden Kurt Muhammed Efendi'ye (ö. 996/1587) ait olan bu risâle, yedi bölümden müteşekkil tasavvufî bir rüya tabirnamesidir. Müellif; *Nefsini bilen rabbini bilir*, hadisine binaen Allah'a ulaşma yolunun nefsi tanımaktan geçtiğine, nefsi tanımak için de rüya tabirlerinin bilinmesi gerektiğine değinmiştir. Nefsin yedi mertebesinden yola çıkarak eserini yedi bölüme ayıran müellif, her bölümde bu mertebelere göre rüyada görülen nesnelere neye delalet ettiğine ve her bir nefis mertebesinde *esma-yı seb'â* zikirlerinden hangisinin çekileceğine dair bilgilere yer vermiştir.⁷ Risâlenin içeriği özetle şöyledir: Nefis yedi daireden ibaret olup birinci daire *nefs-i emmâredir*. Rüyada domuz, fil, köpek, yılan, akrep, fare, eşek arısı, daracık sokaklar, ormanlar, dükkânlar, uçurum yerleri, meyhane, bozahane ve bulanık suları görmek kişinin nefsi-i emmâre mertebesinde olduğunun delilidir. Bu mertebede olan biri insan nefsinin arzularına tabi olmuştur. Bundan kurtuluş yolu nefsi tasfiye etmektir. Bu dairedeki esma *lâ ilâhe illâ'llâh*'tır. İkinci daire

⁴ Orhan Ay, "Tasavvuf Risâleleri Mecmû'ası [DİB 81023] (İnceleme-Metin-Sözlük)", (Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 2022), 6.

⁵ *Tasavvuf Mecmû'ası*, (Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Yazma Eserler Dewey 81023 demirbaş numarasında kayıtlı mecmua), 1b-6b.

⁶ Ay, a.g.e., 6.

⁷ Ay, a.g.e., 7.

nefs-i levvâmedir. Rüyada koyun, inek, at, deve, balık, güvercin, kaz, tavuk, bal arısı, giyinecek ve döşenecek eşyalar, yanmayan mum ve fırınlar, dükkânlar, saraylar, evler, gemiler, şeker, bal ve çeşitli şerbetleri görmek kişinin *nefs-i levvâme* mertebesinde olduğunun delilidir. Bu dairedeki kurtuluş esması *ismu'llâh*'tır. Üçüncü daire *nefs-i mülhimedir*. Rüyada noksan insanlar olarak kabul edilen çıplak, kefere, kızılbaş, dinsiz, sakalı kırkık ve yoluk, aksak ayaklı, kötürüm, kulağı sağır, dilsiz, köse, sarhoş, harami, cambaz, zorbaz, bi-nevâ, dellâl, dellâk, kör, şaş, dilenci, maymuncu ve çanakçıyı görmek kişinin *nefs-i mülhime* mertebesinde olduğunun delilidir. Dairedeki kurtuluş esması *Hû*'dur. Dördüncü daire *nefs-i mutmainnedir*. Rüyada Kur'ân-ı Kerim, peygamberler, padişahlar, müftüler, meşâyih-i izâm, kadılar, imamlar, hatipler, ulemâ, sulehâ, Kâbe, Medine, Kudüs, cami, mesâcid, medâris, mektepler, mesken-i sulehâ, sancak, âlem, yay, ok, bıçak, kılıç, tüfek, top, tesbih, kitaplar vb. şeyleri görmek *nefs-i mutmainnenin* alametleridir. Bu dairedeki kurtuluş esması *Hakk*'tır. Beşinci daire *nefs-i râziyedir*. Rüyada yedi kat gök, gün, ay, yıldız, yıldırım, ateş, yanar mum, kandiller ve gök gürültüsü gibi nesnelere görmek *nefs-i mutmainnenin* alametleridir. Bu dairenin esması *Hayy*'dir. Altıncı daire *nefs-i marziyedir*. Dairenin alameti rüyada seb'a semâvât, güneş, ay ve yıldızları görmek olup esması *Kayyûm*'dur. Yedinci daire *nefs-i sâfiyedir*. Alameti rüyada yağmur, kar, dolu, ırmak, çeşmeler, kuyular ve deryaları görmektir. Dairenin esması *Kahhâr*'dir.⁸

2.4. Risâle-i Hazret-i Hüviyyet [11a-11b]

Risâlenin müellifi belli değildir. Risâlede Allah'ın vasıflandırılmayan mutlak hakikati anlamına gelen *hazret-i hüviyyet* hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca Allah'ın zatına dair esma ve sıfatlardan yola çıkılarak çeşitli mertebeler ortaya konmuş ve mülâhazanın şekline göre bu mertebelerin değiştiği belirtilmiştir.⁹ Bunlar: *meretebe-i a'mâl*, *meretebe-i ulûhiyet*, *meretebe-i rubûbiyet*, *meretebe-i ism-i bâtin-i mutlak*, *evvel* ve *'alîm*, *meretebe-i ism-i rahmân*, *meretebe-i ism-i rahîm*, *meretebe-i ism-i muhyî*, *meretebe-i ilm-i fâil*, *meretebe-i ism-i âlim*, *mufaddal* ve *müdebbir*, *meretebe-i ism-i musavvîr*, *ism-i zâhir-i mutlak*, *ism-i ahâr-i mutlak* ve *meretebe-i ilâhiyedir*. Bu mertebelerdeki isimlerin tümünü kendisinde toplayan ise Allah ismidir.¹⁰

2. 5. Risâle-i Hakikat-ı Tarikat [12a-12b]

Risâlenin müellifi belli değildir. Risâlede *tarikât hakikatleri*, *ahkâmı*, *vâcibâtı* ve *binasının* ne olduğuyla ilgili altışar nesneyle açıklama yapılmış ve bu nesnelere bilmeyenlerin hırka giymesi ve giydirmesinin haram olduğu belirtilmiştir.¹¹ Buna göre tarikatın binası; tövbe, teslim, kanaat, irâdet, riyâzet ve uzlet olmak üzere altı nesnedir. Tarikatın ahkâmı; marifet, sahavet, yakîn, sıdk, tevekkül ve tefekkür olmak üzere altı nesnedir. Tarikatın erkânı; ilim, hilm, sabır, rıza, ihlâs ve güzel ahlak olmak üzere altı nesnedir. Tarikatın vâcibâtı hayır, ihsan, fena, terk-i dünya, havf ve şefkat olmak üzere altı nesnedir.¹² Risâlenin devamında tarikat hırkasını giymenin ve giydirmenin adabı açıklanmış, tasavvufi inanışa göre gökten inen hırkanın hangi veçhinde Allah'ın hangi isimlerinin yazılı oldu ve hangi nesnelere ne anlama geldiği hakkında bilgi verilmiştir. Risâlenin sonunda hırkanın bâtinî manalarına dair çeşitli bilgilere yer verilmiştir.¹³ Buna göre hırkanın zahîrî anlamak, bâtinî edep, yakası uzlet, eteği hizmet, sünneti şeyh elinden giymek ve farzı doğru yola girmektir.

⁸ *Tasavvuf Mecmû'ası*, 8b-11a.

⁹ Ay, a.g.e., 7.

¹⁰ *Tasavvuf Mecmû'ası*, 11a-11b.

¹¹ Ay, a.g.e., 7.

¹² *Tasavvuf Mecmû'ası*, 12a-12b.

¹³ Ay, a.g.e., 7.

Hırkanın imanı örtünmek, guslü terk, namazı paklık, kilidi tekbir, kiblesi şeyh, farzı sohbet ve temizliği hayâdır.¹⁴

2. 6. Risâle-i Etvâr-ı Seb‘a

Halvetiyye tarikatı şeyhlerinden Sofyalı Bâlî Efendi’ye (ö. 1553) ait bir risâledir. Eserde süluk yolunda çeşitli mertebeler kat etmeye çalışan salikin hâlet-i ruhiyesinde yaşayacağı *sadr, kalp, ruh, sır, hafâ, kürsi* ve *seyr bi’llâh* makamları özellikleriyle birlikte ele alınmıştır. Ayrıca her bir makamdaki nefis mertebesinin ne olduğu ve sonraki mertebeye nasıl geçileceğine dair çeşitli bilgiler verilmiştir:¹⁵ Risâlenin içeriği özetle şöyledir: Sâlikin yaşayacağı ilk tavır *makâm-ı sadr* olup ahlak-ı zulmâniyenin kaynağıdır. Bundan ötürü bu makamda bulunan kişide kötü fiiller ortaya çıkacağından sâlik, bir mürşid-i kâmilin telkinleriyle kalbini kötü sıfatlardan temizlemelidir. Makâm-ı sadr mertebesinde olan sâlikin nefsi, nefsi-i emmâredir. İkinci tavır, *makâm-ı kalptir*. Sâlik bu makamda mekr, ucub, teennî ve kahr sıfatlarıyla mevsuf olup nefsi-i levvâme mertebesindedir. Üçüncü tavır *makâm-ı ruhtur*. Devr-i keramet, levh-i mahfûz ve cûd-ı insaniye bu makâmda olup sırrı, *seyr-i ‘ala’llâh*’tır. Bu makamdaki sâlikin nefsi, nefsi-i mülhimedir. Sâlik; sehâvet, kanaat, ilim, tevazu, sabır ve tahammül sıfatları ile mevsuf olup ruh haleti değişkendir. Dördüncü tavır *makâm-ı sır ve mazhar-ı hazret-i manevi ve makâm-ı Cebrâil-i manevîdir*. Esmânın tevhidi ve sıfatın marifeti bu makamda ortaya çıkar. Bu makamda sâlikin nefsi, nefsi-i mutmainnedir. Sâlik; cûd-ı tevekkül, gam, tezellül, ibadet, fikir, rıza ve ihsan sıfatlarıyla mevsuftur. Beşinci tavır *makâm-ı hafî ve mazhar-ı iradedir*. Bu makamın seyri, *seyr-i fi’llâh ve fenâ fi’llâh*’tır. Nefsi, nefsi-i râziyedir. Bu makamda sâlik; keramet, zühd, ihlâs, riyâzet, zikr-i fenâ ve makam-ı cem‘ ile mevsûftur.. Altıncı tavır *makâm-ı kürsidir*. Bu makamın seyri seyri *‘ani’llâh* ve hilâfet-i insaniyedir. Sâlikin nefsi, nefsi-i râziyedir. Sâlik, Müşterî sıfatıyla mevsuf olup kutbu’l-aktâb mertebesindedir. Yedinci tavır *makâm-ı sır-ı bi’llâh ve mazhar-ı hayvan-ı zatiyedir*. Sâlikin zatı Hak’ta yok olmuştur. Bu makamda sâlik fenâ-ender-fenâ, bekâ-ender-bekâ halinde olduğundan tavr-ı insaniyede yok olmuş, ancak tavr-ı ilâhiyede varlığını devam ettirmektedir.¹⁶

2. 7. Risâle-i Manzûme-i Nefs [17a-19b]

Mevlevî-meşrep aynı zamanda hekim olan mutasavvıf şâir Nidâî Mehmed Çelebî Ankaravî’ye (ö.975/1567?) ait, altı fasıl şeklinde nefsin altı mertebesi olan *nefs-i emmâre, levvâme, mutmainne, râziye, mülhime ve marziye* hakkında bilgi veren, hikemî tarzda yazılmış tasavvufi bir pendnamedir. Öğüt içerikli olduğundan edebi kaygılardan uzak, son derece açık ve anlaşılır bil dille yazılmıştır. Pendnamenin başında Cennet ehli olmak isteyenlerin nasihatlerine kulak vermeleri gerektiğini belirten şâir, manzumeyi altı bölüme ayırarak her bir bölümde nefsin mertebelerinden birini işlemiştir. Ayrıca o mertebedeki nefsin özellikleri, kurtuluş yolları ve nefis mertebelerinde kişilerin hangi tavırları sergiledikleri ifade edilmiştir.¹⁷

2. 8. Risâle-i Nefs [19b-22a]

Risâlenin müellifi belli değildir. Risâle; nefsin *emmâre, levvâme, mutmainne, râziye, mülhime* ve *marziye* mertebelerini konu edinen tasavvufi bir rüya tabirnamesidir. Risâlede sâlikin içerisinde bulunduğu nefis mertebesine göre rüyada kendisine gösterilen nesnelere hangi anlama geldikleri

¹⁴ *Tasavvuf Mecmû‘ası*, 12a-12b.

¹⁵ Ay, a.g.e., 8.

¹⁶ *Tasavvuf Mecmû‘ası*, 12b-16b.

¹⁷ Ay, a.g.e., 8.

tabir edilmiştir.¹⁸ Buna göre sâlik rüyada tuz görse edep, terbiye, tevazu ve dostluk sıfatıdır. Bakır görse nefis tezkiyesi sıfatıdır. Gümüş görse doğruluk, altın görse ihlas sıfatıdır. İnci görse tevhit hakikatleri sıfatı, la'1 taşı görse hikmet-i ilâhî ve muhabbet-i hakikî sıfatıdır. Billur hikmet-i tabiat sıfatı, zümrüt iffet sıfatı; lacivert takva sıfatı, firuze ise itaat ve ibadet sıfatıdır. Yakut adalet, akik yiğitlik, kehribar riyazet, elmas feraset, sırça kalbin inceliği, çini ise marifet-i yakîn sıfatıdır.¹⁹

2. 9. Risâle-i Tefsîr-i Hadîs-i men 'arefe nefsehû fekad 'arefe Rabbehu [22b-23a]

Risâlenin müellifi belli değildir. Risâlede, *men 'arefe nefsehu fe-kad 'arefe Rabbehu* hadisine istinaden insanın dünyaya geliş amacının nefsinin tanıması suretiyle Rabbini tanıması olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca nefsin *emmâre*, *levvâme*, *mutmainne* ve *mülhime* mertebelerinin ruhla ve *anâsır-ı erba'anın* insan uzuvlarıyla ilişkisine değinilmiştir.²⁰

2. 10. Pendnâme-i İbrahim Gülşenî [23a-27b]

Risâle, Halvetiyye tarikatının Gülşeniye kolu şeyhi İbrahim Gülşenî'ye (ö.1534) ait tasavvufi bir pendnamedir. Eserde dünya hayatının geçiciliği ve aldatıcılığı, günahlardan korunma yolları, ilahi aşk, güzel ahlakın önemi, kötü hasletlerden kurtulma yolları, Melâmet ehlinin özellikleri gibi çeşitli konular işlenmiştir. Pendnamede halk deyişleri, atasözleri ve deyimler çokça kullanılmış; ayet ve hadislerden çeşitli alıntılar yapılmıştır.²¹

2. 11. Risâle-i Şurû-ı Halvet ve Seyr ü Sülûk [27b-56a]

Risâlenin müellifi belli değildir. Risâlede halvetin dokuz şartı olan *devam-ı taharet*, *devam-ı savm*, *devam-ı halvet*, *devam-ı zikir*, *devam-ı nefy-i hatır*, *devam-ı râbta-i kalb*, *devam-ı terk-i itiraz*, *killet-i nevm* ve *terk-i sual* ayet ve hadislerin, sahabe ve meşayih sözlerinin ışığında ele alınmıştır.²² Buna göre halvetin ilk şartı *devam-ı taharet*dir. Halvette olan sâlik daima abdestli olmalıdır. Sâlik zâhirini temiz tutmalı, zira zâhir bâtının evveli olduğundan zâhirini temiz tutmayan bâtınını temiz tutamaz. Halvetin ikinci şartı *devam-ı savm*dir. Sâlik, orucun faziletlerini düşünerek devamlı oruç üzerine olmalıdır. Halvetin üçüncü şartı *devam-ı sükûndur*. Sâlik daima suskun olmalı, Allah'ın zikri dışında hiçbir şey konuşmamalı, ya hayırlı şeyler söylemeli ya da susmalı. Halvetin dördüncü şartı *devam-ı halvet*dir. Sâlik devamlı تنها yerlere çekilip Allah'ın zikriyle meşgul olmalıdır. Beşinci şart *devam-ı zikir*dir. Sâlik daima diliyle ve huzurlu bir kalple Allah'ı zikretmeli, zira zikir kalbi yumuşatıp kasaveti giderir. Altıncı şart *havâtır-ı nefstir*. Yani kişinin kalbinden geçen düşüncelerdir. Bunların giderilmesi gerekir. Süluk ehline bu şart oldukça zordur. Zira Şeytan, insan kalbine sinsice vesvese verip onu Allah'tan uzaklaştırır ve kötülüğe sevk eder. Yedinci şart sâlikin kalbinin şeyh kalbine rast etmesi yani ona bağlanmasıdır. Sâlik, bütün iradesini şeyhe vermeli ve süluk yolunda ona bağlanmalı; zira kavmi içinde şeyh, ümmeti içindeki peygamber gibidir. Sekizinci şart *devam-ı terk-i itiraz*dir. Sâlik itirazı terk etmelidir. Bu iş niçin böyle oldu veya niçin böyle olmadı, dememeli, her halinde Allah'a teslim olmalı. Eğer Allah ona haller gönderirse şükretmeli, göndermezse sabretmelidir. Dokuzuncu şart *killet-i nevm*dir. Yani sâlik; az uyumalı, uyusa dahi kalbi uyanık olmalı ve daima Allah'ın zikriyle meşgul olmalı.²³

¹⁸ Ay, a.g.e., 8.

¹⁹ *Tasavvuf Mecmû'ası*, 12b-16b.

²⁰ Ay, a.g.e., 8.

²¹ Ay, a.g.e., 9.

²² Ay, a.g.e., 9.

²³ *Tasavvuf Mecmû'ası*, 27b-56a.

2. 12. Risâle-i Tasavvuf [56b-100a]

Bayramî/Melâmî tarikatı şeyhi Somuncu Baba'nın oğlu Mutasavvıf Şair Yusuf Hakikî'ye (ö. 1488) ait tasavvufî bir risâledir. Eserde; sülukun adap ve erkânı, sâlikin bir şeyh-i kâmile intisap etmesinin gerekliliği, şeyhle müridin görevlerinde nelere dikkat edecekleri ve müritler arasındaki kardeşlik hukuku ele alınmıştır.²⁴ Risâlede şeyhin vasıfları özetle şöyle anlatılmaktadır: Şeyh öncelikle ehl-i sünnet itikadı üzere olmalı, öyle ki içi ve dışı şeriat-ı nebevîyle donanmış hale gelmeli. Bununla beraber farzları ve sünnetleri terk etmemeli, hatta nafîle namazları kendisine farz gibi görmeli. İtikadı sağlam olmalı, müridin şeriatı muhalif davranışlarına göz yummamalı ve kimseye kötü nazarla bakmamalı. İbadet edecek miktarı şeriat ilmine vakıf olmalı, dünyaya iltifat etmemeli. Kendi katına gelen müridin malına göz dikmemeli, hem dünyevi hem de uhrevi işlerden haberdar olmalı ki müridi yönlendirebilsin. Müritle gerekmedikçe söyleşmemeli, nefsin hoşuna gidecek sohbetlerden uzak durmalı. Aksi durumda müridin şeyhe karşı hürmet perdesi yırtılır. Her sözünde hürmet ve vakar üzerine olmalı; ancak sert mizaçlı olmamalı, zira bu durum müridin kalbi ürkütebilir. Şeyhe ait sadece kendisinin girebileceği bir halvethanesi olmalı ki hiçbir zaman zikirden mahrum kalmasın. İnsanların övgüsü ve yergisi onu katında bir olmalı, kendisini kınayanlardan incinip irşattan elini çekmemeli ve mürit edinmede seçici olmalıdır. Cömert olmalı, müridin ihtiyacını karşılayacak miktarı azığı kendilerine vermeli ki müridin kalbi başkasına kaymasın.²⁵ Müridin vasıfları ise şöyle açıklanmıştır: Mürit, şeyhin hiçbir sözüne itiraz etmemeli; onun söylediklerine karşılık kalbi tatmin olmalıdır. Mürit, şeyhe himmet edip huzurunda tövbe etmeli; onun söylediği en küçük şeyi dahi kendisi için farz-ı ayn mesabesinde görmeli. Şeyhin kendisinden istediği bütün hizmetleri gönülden yapmalı ve hizmetin tamamlanması için çaba sarf etmelidir. Gücünün yetmediği hizmetleri başkasına havale etmemeli, hizmetin tamamlanması için çabalamalı. Elinde olan malı müritlerin ihtiyaçlarına sarf etmek için şeyhe teslim etmeli, bu konuda cimri davranmamalı. Mürit, şeyhten ayrı kalmayı Allah'tan ayrı kalmak gibi görmeli; zira şeyh mazhar-ı Hak'tır. Şeyhe muhabbet Hakk'a muhabbettir. Şeyhin katında konuşurken alçak sesle konuşmalı, kendi sesiyle şeyhin sesini bastırmamalı. Şeyh konuşurken soru sormamalı, hiçbir şeye itiraz etmemeli. Eğer anlaşılamayan bir husus varsa meclis dağıldıktan sonra usulca falan konunun anlaşılmadığını söyleyip sükût etmelidir. Şayet şeyhin sözleri veya davranışlarında şeriatı muhalif bir durum olduğunu zannederse benim ilmim buna yetmediğinden muhalif görünüyor, deyip istiğfar etmeli.²⁶

2. 13. Risâle Fî Beyâni Tarîkat ve'l-Fütüvvet [100b-115b]

Yusuf Hakikî'ye (ö. 893/1488) ait olan risâlede *şeriat*, *tarikat* ve *fütüvvet*in tanımları yapılarak aralarındaki farklar ele alınmıştır. Risâlede ayrıca tasavvuf ıstılahlarının anlatıldığı iki adet pendname yer almaktadır.²⁷ Risâlenin içeriği özetle şöyledir: Allah Hz. Âdem'i yaratarak yeryüzüne halife kılmış ve bütün varlıkların ilmini kendisine öğreterek onu müşerref kılmıştır. Hz. Âdem, yeryüzüne halife olduktan sonra evlatlarının her birine ömürleri yettikçe dünyayı imar etmeleri için bir sanat ve bir iş öğretmiştir. Hz. Âdem'in her bir çocuğu bir sanatı veya bir hizmeti kabul etmelerine rağmen Hz. Şit, sadece Allah'ın zikriyle meşgul olarak tasavvufî inanışa göre yeryüzündeki ilk sufi olmuştur.²⁸

²⁴ Ay, a.g.e., 9.

²⁵ *Tasavvuf Mecmû'ası*, 56b-100a.

²⁶ *Tasavvuf Mecmû'ası*, 56b-100a.

²⁷ Ay, a.g.e., 10.

²⁸ *Tasavvuf Mecmû'ası*, 100b-115b.

2. 14. Risâle-i Fütüvvet-nâme-i Ca'fer-i Sâdık [115b-120a]

Risâlenin müellifi belli değildir. Risâlede *tarikâtın erkân ve ahkâmı, tarikât postu, meyân-beste ve hırka giyme adabı* gibi çeşitli konular Cafer-i Sâdık'ın düşünceleri doğrultusunda karşılıklı soru cevap tarzında işlenmiştir.²⁹ Risâlenin içeriği şöyle özetlenebilir: *Ahkâm-ı tarikât*; sehâvet, marifet, yakîn, sabır, tevekkül ve tefekkür olmak üzere altı nesnedir. *Erkân-ı tarikât*; ilim, hilm, rıza, şükür, zikir ve uzlet olmak üzere altı nesnedir. *Bina-ı tarikât*; tövbe, icabet, züht, takva, kanaat ve irade olmak üzere altı nesnedir. *İcabet-i tarikât* ise ihsan, zikir, şükür, terk-i dünya, havf ve şevk olmak üzere altı nesnedir. Tasavvufta meyân-bestenin İmam Ali'ye göre on dördü açık, on ikisi bağlı olmak üzere toplam yirmi altı şartı vardır. Buna göre meyân-bestenin sofrası, kapısı, eli, kulağı, dili, keremi, kademi, lütfü, sehâveti, ahlakı, inancı ve tevekkülü açık olmalıdır. Ayrıca gözü namahremden, kulağı çirkin sözlerden, dili şirkten, hatırı günahlardan, eli hırsızlıktan, fikri gereksiz işlerden, gönlü Hakk'ın dışındaki her şeyden bağlı olmalıdır.³⁰

2. 15. Risâle-i Fütüvvet-nâme-i Muhammedî [120a-127a]

Risâlenin müellifi belli değildir. Eserde miraç olayının ne şekilde gerçekleştiği ve miraç esnasında Hz. Muhammed'in karşılaştığı hadiseler ele alınmıştır. Ayrıca *şed bağlamanın* ne olduğu, ilk şeddi kimin bağladığı, Hz. Muhammed tarafından şed bağlanan sahabenin kimler oldukları ve tasavvufta *post-nişîn* olmanın adap ve erkânı konu edinilmiştir.³¹ Risâlenin içeriği özetle şöyledir: Hz. Muhammed leyle-i Kadir'de Ummu Hanî'nin evindeyken Refref adlı bir binekle Hz. Cebrail gözetiminde önce Beytü'l-Makdis'e ardından yedi kat semaya çıkarak Sidretü'l-Müntehâ'ya ulaştı ve Allah'ın cemâlini müşahede edip onunla söyleşti. Geri dönünce yatağı hâlâ sıcaktı. Bu mucize duyulunca müşrikler kendisine inanmayıp çeşitli sıkıntılar verdiler. Bunun üzerine Hz. Muhammed Medine'ye hicret etti. Hicretin ikinci senesinde Hz. Muhammed, miraçta Cennet libasından beline bağladığı şeddi Hz. Ebu Bekir'e giydirdi. Böylece Hz. Ebu Bekir Nakşibendîlerin öncüsü oldu. Ondan sonra sırasıyla Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye şed bağladı. Hz. Ali şeddi bağlayıp Halvetîlerin öncüsü oldu. Ondan sonra Hz. Hamza ve Hz. Halid bin Velid Hz. Peygamber'in tedrisatından mezun olup şed bağladılar. Hz. Ali, Hz. Muhammed'in izniyle kendisinin huzurunda Selmân-ı Farisî ve Amr bin Ümeyye'ye şed bağladı. Daha sonra Selmân da yedi kişiye şed bağladı.³²

2. 16. Risâle-i Evrâd-ı Nakşibendî [127b-129a]

Risâlenin müellifi belli değildir. Eser, Nakşibendiyye virtleri hakkında bilgi veren ve bu virtlerin nasıl okunacağını konu edinen kısa bir risâledir.³³

2. 17. Risâle-i Usûl-ı Telkîn-i Halvetiyye [129a-129b]

Risâlenin müellifi belli değildir. Halvetiyye tarikâtında telkin adabının ne olduğu ve tarikata yeni girmiş müridin okuyacağı zikirler hakkında bilgiler veren kısa bir risâledir.³⁴

²⁹ Ay, a.g.e., 10.

³⁰ *Tasavvuf Mecmû'ası*, 115b-120a.

³¹ Ay, a.g.e., 10.

³² *Tasavvuf Mecmû'ası*, 120a-127a.

³³ Ay, a.g.e., 10.

³⁴ Ay, a.g.e., 10.

2. 18. Risâle-i Istilâhât-ı Sûfiyye [130a-132b]

Risâlenin müellifi belli değildir. Eser, bazı tasavvufî istilâhların açıklamalarının yer aldığı kısa bir risâledir.³⁵

2. 19. Risâle-i Şerh-i ‘Ahd-nâme-i Mâlik Eşder [133a-140b]

Risâlenin müellifi belli değildir. Risâle, Musul valisi olarak görevlendirilen Mâlik Eşter en-Nehâî’ye (ö. 657?) Hz. Ali tarafından görevini ifa ederken uyacağı kuralların anlatıldığı vasiyetnamenin tercümesidir. Risâlede, İslam hukukuna göre devletin ne şekilde yönetileceği ve valinin maiyetindekilere adaletle nasıl muamele edeceğine dair çeşitli nasihatler yer almaktadır.³⁶

2.20. Tercüme-i Eyyühe’l-veled [141a-148a]

Risâlen mütercimi belli değildir. Risâle, İmam Gazzâlî’nin (ö. 111) *Eyyühe’l-veled* adlı Arapça eserinin tercümesidir.³⁷

2.21. Risâle-i Şerh-i Esrâr-ı Nokta [148a-162b]

Risâlenin müellifi belli değildir. Tasavvufî bir mahiyet taşıyan noktanın sırlarını açıklayan kısa bir risâledir.³⁸

2.22. Risâle-i Ğâlib u Mağlûb [162b-166b]

Risâlenin müellifi belli değildir. Eser, cıfr ilmi hakkında bilgi veren bir risâledir.³⁹

2.23. Risâle Fî Ta’bîri Rüyâ [167b-190b]

Risâlenin müellifi belli değildir. Eser, rüya tabirleriyle ilgili bir risâle olup sonu eksiktir.⁴⁰

3. Manzum Parçalar

Tasavvuf Mecmû’ası’nda mensur metinler içerisinde Türkçe, Arapça, Farsça veya Türkçe-Arapça karışık mülemma tarzında birkaç dizeden oluşan manzum parçalar kullanılmıştır.⁴¹ Bunlar metin bütünlüğünü bozmayacak bir tarzda *beyt*, *nazm* gibi başlıklarla verilmiştir. Manzum parçaların çoğu *Mesnevî-i Ma’nevî*’den olmakla birlikte risâle yazarları tarafından söylenenler de mevcuttur. Eski zamanlardan beri bütün Şark edebiyatlarında nazım hislerin ifadesini vermek için süs olarak kullanıldığından⁴² *Tasavvuf Mecmû’ası*’nda geçen manzum parçaların da anlatılan konuya duygusal bir hava katmak suretiyle inandırıcılığı arttırmak, Arapça ve Farsça terkiplerle oluşturulan mensur metinleri beyitlerle süsleyerek tekdüzelikten kurtarmak amaçlarıyla kullanıldığı söylenebilir.

4. Pendnameler

Tasavvuf Mecmû’ası’nda altı adet uzunca pendname yer almış olup bunlardan ikisi bağımsız risâle şeklinde dördü de mensur risâleler içerisinde yer almaktadır. Pendnameler tasavvufî içerikli olup sade ve anlaşılır bir dille oluşturulmuş; soyut olan dinî kavramlar halk deyişleri, atasözleri ve

³⁵ Ay, *a.g.e.*, 10.

³⁶ Ay, *a.g.e.*, 10-11.

³⁷ Ay, *a.g.e.*, 11.

³⁸ Ay, *a.g.e.*, 11.

³⁹ Ay, *a.g.e.*, 11.

⁴⁰ Ay, *a.g.e.*, 11.

⁴¹ Ay, *a.g.e.*, 11-12.

⁴² Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2011), 37.

deyimlerle somutlaştırılmaya çalışılmıştır. 17a-19b varakları arasındaki pendname Nidâî Mehmed Çelebî Ankaravî'ye (ö. 1567?); 23a- 27b varakları arasındaki pendname İbrâhim Gülşenî'ye (ö. 1534) aittir. 67b-69a, 80a-81b, 102b-105a, 114a-115a varakları arasındaki diğer dört pendname ise Bayramî/Melâmî tarikatının Aksaray'daki temsilcisi ve şeyhi olan Somuncu Baba'nın oğlu mutasavvıf şair Yusuf Hakikî'ye (ö.1488) aittir.⁴³

Pendnamelerde genel olarak Allah aşkı, nefsin yedi mertebesi ve her mertebenin özellikleri, bir mürşide bağlanmanın gerekliliği, güzel ahlakın meziyetleri, dünya hayatının aldaticılığı ve geçiciliği, nefis ve şeytanla mücadele yolları gibi çeşitli konular ele alınmıştır.

5. Menkıbeler

Ahlaki olgunluğa erişmiş önemli şahsiyetlerden olan peygamber, sahabe, evliya veya âlimlerin örneklik teşkil eden davranış ve yaşantılarını anlatan yazılı ve sözlü haberler olan menkıbeler⁴⁴ diğer tasavvufî metinlerde olduğu gibi Tasavvuf *Mecmû'ası*'nda da yer almaktadır. Mecmuada geçen menkıbeler anlatılan konunun hayalî olmadığı, günlük hayatta yaşanabilir örnekliğinin olduğunu okura göstermek amacıyla verilmiştir.

Tasavvuf Mecmû'ası'nda İbrahim bin Edhem, Cüneyd-i Bağdadî, Râbi'âtü'l-'Adeviyye, Bayezîd-i Bistâmî, Zünnûn el-Mısrî', Ca'fer-i Şâdık, Necme'ddîn Râzî, Dâvûd et-Tâî, Ma'rûf-i Kerhî, Ebû Osman el-Hîrî, Ebû Hafs el-Haddâd, Yusuf Hüseyin, Seyyid Yahyâ, Şakîk-i Belhî, Muhammed bin Hanek, Hz. Osman, Şemûn, Zeynel'âbidîn, Fazl bin 'Abbâs, Ahmed bin Hanbel, Şeyh Şiblî, Utbetü'l-Gulâm, Şâh-ı Şucâ'-ı Kirmânî, Davud-ı Tâî, Hz. Ebû Bekir, Hasan-ı Basrî, İmâm Alî, Mâlik bin San'am, Fudayl bin 'ÿyâz, Muhammed Hanefî ve Mâlik bin Dinâr'ın yaşantılarından kesitlerin anlatıldığı sahabe ve evliyaya ait 44 menkıbe yer almaktadır.

6. Mecmuanın Dil ve Üslup Özellikleri

Tasavvuf Mecmû'ası'nda geçen mensur metinlerde Arapça ve Farsça uzun terkiplerle yüklü bir üslup tercih edilmiş ancak üslubu tekdüze ve kuru anlatımdan bir nebze de olsa kurtarmak için seci kullanımına çokça yer verilmiştir. Ayrıca anlatıma zenginlik katmak amacıyla Farsça ikileme yapısı ve Arapça-Farsça kökenli sözcüklerle oluşturulmuş çok sayıda ikileme kullanılmıştır. Pendnamelerde ise halk deyişleri, atasözleri ve deyimlerle yüklü sade, anlaşılır ve sohbet edasında bir üslup tercih edilmiştir.

Tasavvuf Mecmû'ası'nda yazarlar tasavvufî görüşlerine şer'î delil getirmek suretiyle inandırıcılığı arttırmak için Kur'ân-ı Kerim, Hadis-i Şerifler, Hadis-i Kutsiler ve Kelâm-ı Kibarlardan müteşekkil çok sayıda alıntı yapmışlardır.

7. Mecmuada Geçen Bazı Peygamber ve Sahabenin Tasavvuftaki Konuları

7.1. Peygamberler

Tasavvuf Mecmû'ası'nda geçtiği üzere bazı peygamberlere atfedilen tasavvufî makamlar ve dereceler şöyledir: Hz. Âdem; ilk taç, hırka ve hülleyi Hz. Cebrail aracılığıyla giyerek meyân-beste olup şed bağlayan ilk insan ve Tayyibân makamının imamıdır. Hz. Şit; insanları tarikata ve zühde davet etmesi nedeniyle mutasavvıflarca tüm tarikatların lideri kabul edilmiştir. Hz. İdris; sufi inancı göre Hz. Âdem'den sonra meyân-beste olan sekizinci kişi olup âbitler imamı olarak vasıflandırılmıştır. Hz. Nuh; Hz. Âdem'den sonra meyân-beste olan on altı peygamberden ilki olup

⁴³ Ay, a.g.e., 12-13.

⁴⁴ *Dini Terimler Sözlüğü*, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2009), 230.

Hız. Âdem'den sonra ikinci şeddi gemi inşası sırasında kuşanmış, tasavvufta şâkirân makamının imamı olmuştur. Hız. Musa, kavmiyle birlikte Tih çölünde kırk yıl dolanırken susuzluk çekmeleri üzerine asasıyla yanındaki taşa vurarak taştan on iki pınar fişkırtmıştır. Bu olaya telmihen dervişler ve abdallar boyunlarına *balgamî* veya *şekil taşı* adı verdikleri bir taş bağlamışlardır. Hız. İbrahim, tarikatın manevi ağırlığını taşıyamayan Allah dostlarına fütüvvet yolunu göstererek tarikatla fütüvveti birbirlerinden ayrı iki menzil hâline getirmiş ve fütüvveti oğlu Hız. İsmail'e miras bırakmıştır. Hız. İsmail, meyân-beste olan yedinci peygamber ve muhipler makamının imamı olmuştur. Hız. Eyüp, başına gelen bela ve musibetlere karşı gösterdiği dirayetli sabrı ve Allaha olan tevekkülüyle süluk yolunda nefsini yenmeye çalışan sâlikin çektiği sıkıntılara ilham kaynağı olmuştur. Hız. İsa, dünyaya değer vermediğinden ve dünyalık namına hiçbir şeye sahip olmayan fakir biri olduğundan mutasavvıflar nezdinde zahitler makamının imamı olmuştur. Hız. Muhammed'in sireti göz önünde bulundurulduğunda lafzen olmasa da yaşantı itibarıyla tasavvufun yer edindiği görülebilir. Bununla birlikte herhangi bir tarikat mürşidi veya pirinin nesebinin silsile yoluyla Hız. Muhammed'e ulaşması tasavvuf erbabınca temel düsturlardan sayılmıştır.⁴⁵

7.2. Sahabe

Hız. Peygamber'in yol arkadaşlığını yapıp onun tedrisatından geçen sahabeler tasavvuf erbabınca yaşantılarının örnek alındığı değerli şahsiyetlerdir. İslam âleminde birbirlerinden farklı tasavvufî tarikatların ortaya çıkmasının temel nedeni dört halifeye atfedilen farklı zikir telkinleridir. Buna göre Bekriyye, Sıdkıyye, Hâcegâniyye, Melâmiyye ve Nakşibendiyye tarikatları Hız. Ebubekir'e isnat edilen *zikr-i havfî*yi dayanak kabul etmiştir. Ömeriyye, Fârukiyye tarikatları Hız. Ömer'e isnatla daha sert ve vurgulu söylenen *zikr-i cehrî*yi; Osmaniyye, Nûrbahşiyye ve Aşkiyye tarikatları Hız. Osman'a isnatla *zikr-i kalbî*yi; Kâdiriyye, Rifâiyye, Sühreverdiyye, Mevleviyye, Halvetiyye ve Bayramiyye tarikatları ise Hız. Ali'ye isnat edilen *zikr-i cehrî*yi benimseyerek tarikat mürşidi vasıtasıyla silsilelerini kendilerine dayandırmışlardır.

Sufi inanişaya göre, tarikat ve fütüvvet Hız. Âdem'in toprağında varlık buldu. Hız. Şit'le ortaya çıktı, Hız. İbrahim'le gelişti ve Hız. Muhammed'le tamamen kemale erdi. Hız. Muhammed'den de ashaba geçti. İlk olarak dört halifede ortaya çıktı. Her birisi fütüvvetin bir vasfının timsali oldu. Hız. Ebu Bekir sadâkatın, Hız. Ömer adaletin, Hız. Osman hayânın, Hız. Ali de cömertliğin timsali oldu.

Sonuç

Üzerinde çalışma yaptığımız Diyanet İşleri Başkanlığı Yazma Eserler Kütüphanesi Dewey 81023'te kayıtlı *Tasavvuf Mecmû'ası* üzerinde İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde doktora tezi hazırlanmış olup mecmuanın transkripsiyonlu metin çevirisi bir incelemeye birlikte yapılmıştır.

Tasavvuf Mecmû'ası, tasavvufun muhtelif konularını farklı yazarların bakış açısıyla ele alan hacimli bir eserdir. Mecmua tasavvufî ıstılahların açıklamaları, bazı peygamber ve sahabenin tasavvuftaki konumları, tasavvuf makamları arasındaki ilişki, rüya tabirleri ve rüyaların nefis mertebeleriyle ilişkileri, çeşitli tasavvufî pendnameler ve menakıpnameler açısından zengin bir içeriğe sahip olduğundan tasavvuf alanında yapılacak çalışmalara katkı sunacağı düşünülmektedir.

Tasavvuf Mecmû'ası'nda Yusuf bin İbrâhim el-Halvetî, Kurt Muhammed Efendi, Sofyalı Bâlî Efendi, İbrahim Gülşenî ve Nidâî Mehmed Çelebî Ankaravî'ye ait birer risâle; Bayramî/Melâmî tarikatı şeyhi Somuncu Baba'nın oğlu Mutasavvıf Şair Yusuf Hakikî'ye ait iki risâle yer almaktadır.

⁴⁵ Ay, a.g.e. , 13-34.

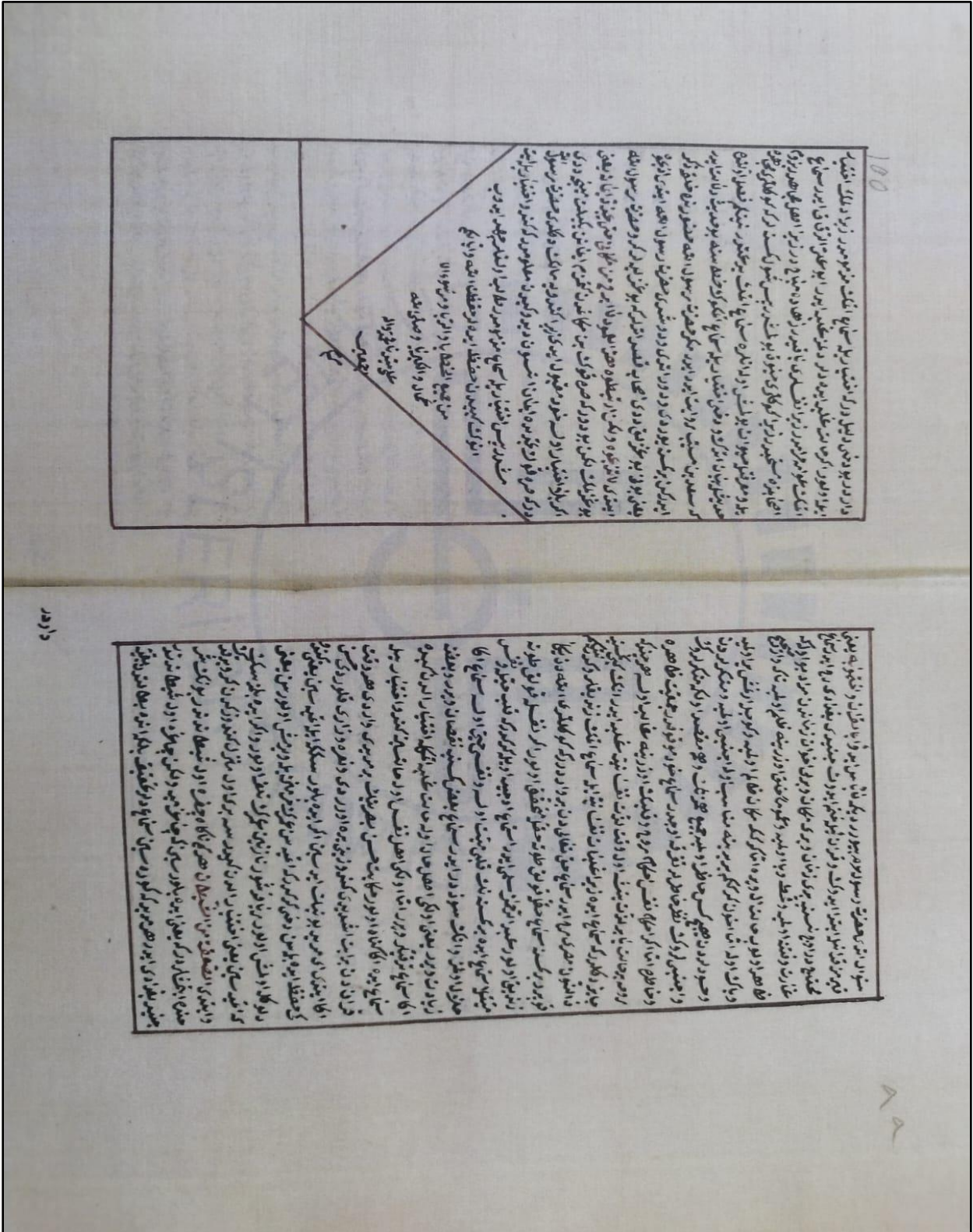
Diğer risâlelerin müellifi belli değildir. Mecmuada yer alan 23 risâlenin 2'si manzum 4'ü manzum-mensur karışık, diğer 17 risâle ise mensur olarak kaleme alınmıştır. Mensur risâlelerde anlatılan konunun bütünlüğüne bağlı olarak duygusal bir atmosfer oluşturmak için yer yer manzum parçacıklar yer almaktadır.

Tasavvuf Mecmû'ası'nda cezbe halinde sema etmenin şeri hükmü ve sema çeşitleri, zahirî ve bâtnî ilimlerin çeşitleri, nefsin yedi mertebesi ve her mertebeye ait *esmâ-yı seba* zikirleri ve Allah'ın vasıflandırılmayan mutlak hakikati anlamına gelen *hazret-i hüviyyet* hakkında bilgi yer almaktadır. Ayrıca tarikat hakikatleri ve ahkâmı, hırka giyme ve giydirmenin adap ve erkânı, çeşitli rüya tabirleri ve sâlikin rüyada görülen nesnelere hareketle hangi nefis mertebesinde yer aldığı, melâmet ehlinin özellikleri, halvetin şartları, şeyhle müridin özellikleri ve birbirlerine karşı sorumlulukları; tarikat, şeriat ve fütüvvet arasındaki ilişki, şed bağlama ve post-nişin olmanın adap ve erkânı gibi tasavvufî konular ele alınmıştır.

Kaynakça

- Ay, Orhan, “*Tasavvuf Risâleleri Mecmû'ası [DİB 81023] (İnceleme-Metin-Sözlük)*”, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, 2022.
- Boratav, Pertev Naili, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları 2011.
- Dini Terimler Sözlüğü*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 2009.
- Ebû Abdurrahman es-Sülemî, *Tabakatu's-Süfiyye*, Çev. Abdurrezak Tek, Bursa: Bursa Akademi Yayınları 2018.
- Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lümâ-İslâm Tasavvufu-*, Çev. Hasan Kamil Yılmaz, İstanbul: Altınoluk Yayınları 1996.
- Ebû Talib el-Mekkî, *Kûtu'l-Kulûb*, Çev. Dilaver Selvi, İstanbul: Semerkand Yayınları 2004.
- Feridüddîn Attâr, *Tezkiretü'l-Evliyâ*, Haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: İlim ve Kültür Yayınları 1985.
- Kuşeyrî, *Risâle-i Kuşeyrî*, Çev. Ali Arslan, İstanbul: Arslan Yayınları 1980.
- Sühreverdi, *Tasavvufun Esasları*, Çev. H. Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, İstanbul: Erkam Yayınları 1993.
- Tasavvuf Mecmû'ası ve Ta'bir-nâme ve Gâlib u Mağlûb Risâlesi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi Yazma Eserler Dewey 81023 demirbaş numarasında kayıtlı mecmua.
- Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Marifet Yayınları 1995.

Belge 2: Tasavvuf Mecmuası Orta Varağı

Belge 3: Tasavvuf Mecmuası Son Varağı

